

NOTATKI

Fragaria etc. monophyllo - 123 cm ob
 Pendula.
 Kwiśnienie do 15.V. (1) diam. 2
 Głowie męcznie tukawato wychylny
 Dł. Dyp. 8-9 m. Wychył, kłusami 6m
 Na wip. 55 cm. Szorsty ślad od
 sierpienia. Łożo dożławaty.
 Jedynie rdzawa w barwie łony
 i sfermentach wskazyje na to iż
 są one tkawo różnymi ogólnymi
 podziałkami - sferment brotliu doci
 a (bolnie/cota) koto (nie)nowo.
 Okulant: Kwiśnienie. sferment
 sferment, nieogólny, nieobowa
 bych, machij, utwórnych na prmie i
 Pzdy jak w tyju: wielokrotnie-rare, lub
 srebrne. Kwiśn. korony parasolowaty.

BRONISŁAW JAN SZMIT

**Dwie zapomniane „Botaniki Leśne”
autorstwa Henryka Edera**

Two forgotten manuals of forest botany by Henryk Eder

Szkółka Drzew i Krzewów Ozdobnych „Joanna i Bronisław Szmit”
Pęchcin, ul. Kwiatowa 18
06-400 Ciechanów

Nurseries of Ornamental Trees and Shrubs „Joanna & Bronisław Szmit”
Pęchcin, 18 Kwiatowa Street,
06-400 Ciechanów, Poland
e-mail: szmit@szmit.com.pl

Received: 26 September 2007, Accepted: 10 October 2007

Key words: forest botany, Henryk Eder, Żyrowice

Henryk Eder (1896-1974) zalicza się do grona najbardziej zasłużonych polskich dendrologów. Kojarzony przede wszystkim ze współtworzeniem i rozbudową Arboretum SGGW w Rogowie, długoletni członek Sekcji Dendrologicznej Polskiego Towarzystwa Botanicznego, położył również zasługi na polu naszego piśmiennictwa dendrologicznego. Jest autorem dwóch wydanych własnym sumptem podręczników do botaniki leśnej, przeznaczonych dla uczniów Wydziału Leśnego Państwowej Średniej Szkoły Rolniczo-Leśnej w Żyrowicach (obecnie na Białorusi). To właśnie tę szkołę ukończył Henryk Eder w 1930 r., a następnie pracował w niej do roku 1939 jako nauczyciel botaniki leśnej i entomologii.

Pierwszy z podręczników wydany był w Żyrowicach (maszynopis odbijany na powielaczu) w 1934 roku (Eder 1934; ryc. 1). „Botanika Leśna” została wydrukowana *in quarto*, na grubym, siermiężnym papierze, prawdopodobnie w bardzo małej liczbie egzemplarzy („do wyłącznego użytku uczniów Wydziału Leśnego Państwowej Średniej Szkoły Rolniczo-Leśnej w Żyrowicach”), stanowi więc dziś ogromną rzadkość antykwaryczną. Nie wymienia jej Kazimierz Browicz w wykazie publikacji Henryka Edera (Browicz 1976). Książka liczy 161 stron i nie zawiera żadnych ilustracji. Autor podaje w podtytule pracy, że opracował ją na podstawie „Botaniki Leśnej” Jana Kloski i Józefa Rosińskiego, wydanej w Warszawie w 1923 roku (Kloska, Rosiński 1923; ryc. 3). Wydawać by się więc mogło, że obie pozycje będą do siebie bardzo zbliżone lub wręcz, że „Botanika Leśna” Edera nie będzie pracą w pełni oryginalną. W rzeczywistości cechą wspólną obu podręczników jest jedynie dobór opisywanych gatunków. Opisy poszczególnych taksonów w dwóch „Botanikach” różnią się między sobą bardzo wyraźnie.

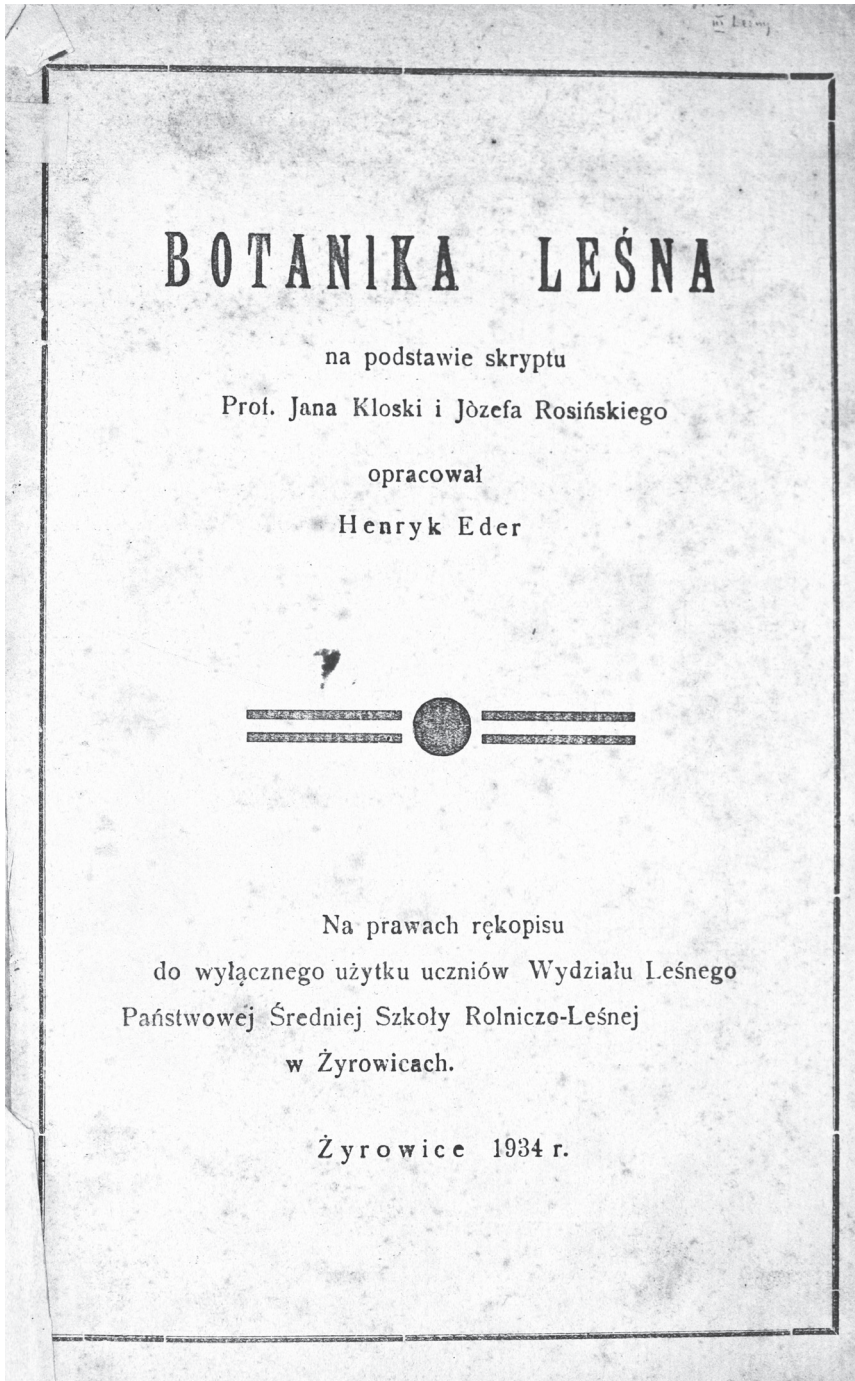
Te u Henryka Edera są znacznie szersze. Autor opisuje w porządku systematycznym wszystkie ważniejsze drzewa i krzewy polskich lasów oraz znaczną liczbę „egzotów”, ważnych zarówno ze względów gospodarczych, dekoracyjnych, jak i ze względu na pozycję systematyczną (na przykład *Ephedra distachya*; ryc. 4). Należy jednak zaznaczyć, że podręczniki te, zarówno Kloski i Rosińskiego, jak i Edera, nie zawierają szerszych wstępów, rozdziałów poświęconych morfologii roślin drzewiastych ani ich ekologii. Są więc „surowymi” skryptami, które służyły zapewne jedynie jako dodatek do materiału omawianego w szkołach.

Drugi podręcznik autorstwa Henryka Edera ukazał się pod tym samym tytułem w 1936 roku w Słonimiu (Eder 1936; ryc. 2). Wydrukowany został *in octavo*, w Drukarni Chrześcijańskiej z siedzibą przy ulicy 3-go Maja 20. Również ten skrypt przeznaczony był do „wyłączonego użytku uczniów Wydziału Leśnego Państwowej Średniej Szkoły Rolniczo-Leśnej w Żyrowicach”. Liczy 232 strony i, tak jak poprzednia praca Edera, nie zawiera żadnych ilustracji, ponieważ wydanie książki z rycinami „podniosłoby znacznie koszta, skrypt zaś ma służyć jedynie jako pomoc przy nauczaniu i repetycjach z botaniki leśnej”. Słonińska „Botanika Leśna” składa się z dwóch części: opisanie w porządku systematycznym roślin oraz opisanie typów zespołów leśnych. Największymi zmianami w stosunku do poprzedniej pracy były: włączenie znacznej liczby opisów podstawowych roślin zielnych występujących w polskich lasach, dołączenie indeksów nazw polskich i łacińskich oraz włączenie drugiej, fitosocjologicznej części wraz z „tablicami runa leśnego”, w których autor porównuje skład gatunkowy roślin w różnych formacjach leśnych. Wszystkie zaś opisy drzew i krzewów pozostały niezmienione w porównaniu z pierwszą pracą Edera.

Obie „Botaniki Leśne” Henryka Edera nie są z pewnością pracami nowatorskimi ani w żadnym sensie przełomowymi. Nie takie jednak miało być ich zadanie. Niewątpliwie jednak znacznie ułatwiały autorowi nauczanie botaniki leśnej w szkole w Żyrowicach. Napisane ciekawie, prostym, czytelnym językiem, mogły zachęcać uczniów do rozwijania zainteresowań w dziedzinie dendrologii. Obie prace, wydane w małych nakładach, są obecnie praktycznie nieznanne. Warto jednak pamiętać o tym niedużym książkowym dorobku bardzo zasłużonego polskiego dendrologa. Egzemplarze obu „Botanik Leśnych” znajdują się bibliotece autora artykułu i mogą być udostępnione każdemu zainteresowanemu.

Literatura

- BROWICZ K., 1976. Henryk Eder (1896-1974). *Rocznik Dendrologiczny* 29: 167-170.
- EDER H., 1934. *Botanika Leśna*, Żyrowice.
- EDER H., 1936. *Botanika Leśna*, Słonim.
- KLOSKA J., ROSIŃSKI J., 1923. *Botanika Leśna*. Wydawnictwo Komisji Skryptowej Tow. Bratniej Pomocy Średniej Szkoły Leśnej w Warszawie, Warszawa.

Ryc. 1. Strona tytułowa żyrowickiego wydania „Botaniki Leśnej” Henryka Edera
Fig. 1. Title page of Żyrowice edition of „Forest Botany” by Henryk Eder

BOTANIKA LEŚNA

OPRACOWAŁ
HENRYK EDER

NA PRAWACH RĘKOPISU DO WYŁĄCZNEGO UŻYTKU UCZNIÓW
WYDZIAŁU LEŚNEGO PAŃSTWOWEJ ŚREDN. SZKOŁY ROLNICZO-LEŚNEJ
W ZYROWICACH

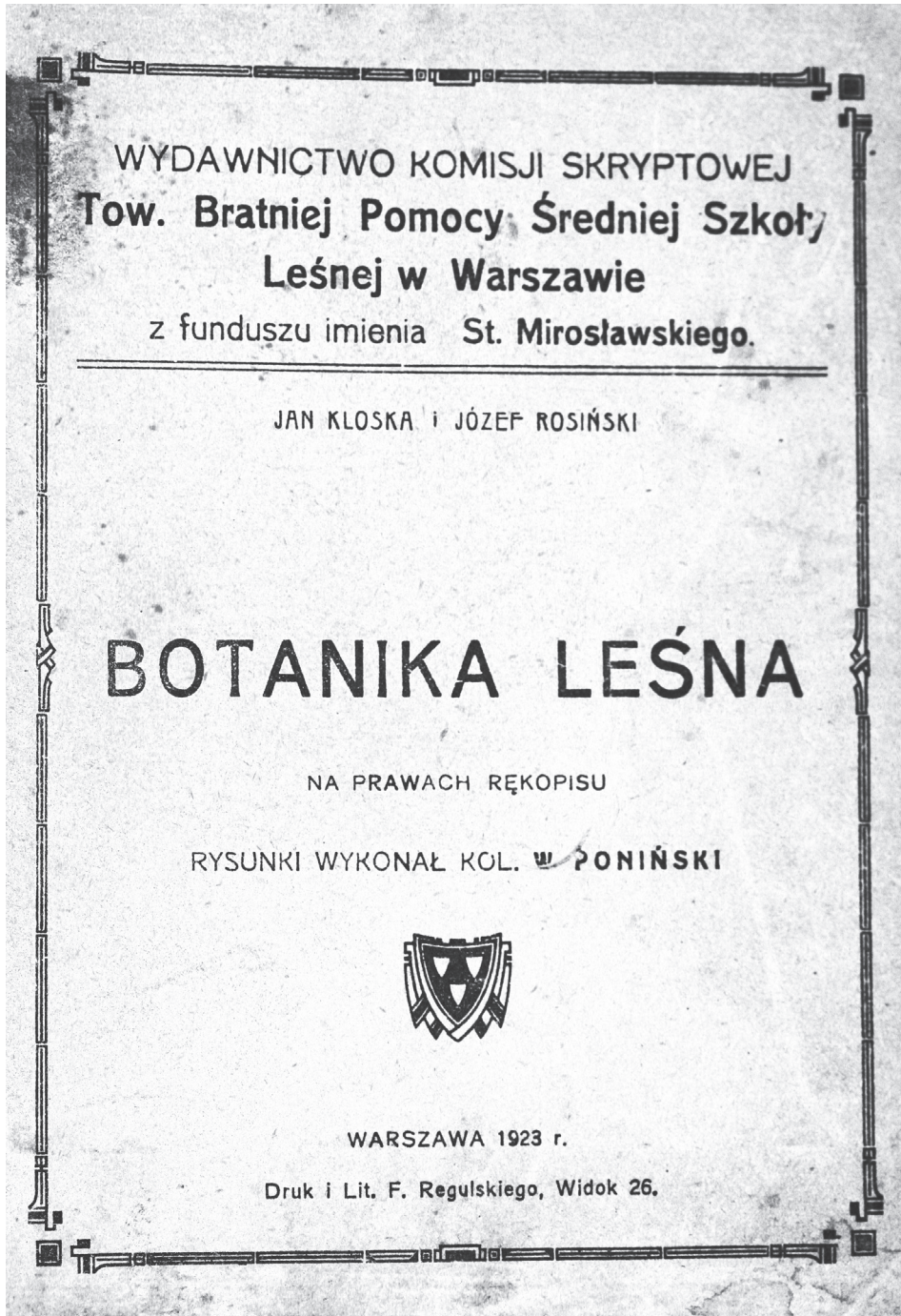
1 9 3 6

S Ł O N I M

DRUKARNIA CHRZEŚCIJAŃSKA, ULICA 3-go MAJA Nr. 20

1 9 3 6

Ryc. 2. Strona tytułowa słonimskiego wydania „Botaniki Leśnej” Henryka Edera
Fig. 2. Title page of Słonim edition of „Forest Botany” by Henryk Eder

Ryc. 3. Strona tytułowa „Botaniki Leśnej” Jana Kloski i Józefa Rosińskiego
Fig. 3. Title page of „Forest Botany” by Jan Kloska and Józef Rosiński

- 3 -

Ginkgo biloba L. Pochodzi z Japonji, w roku 174 został sprowadzony do Europy. Jest rośliną awupienną i dorasta do 30 m. wys.

3/. Klasa Szpilkowe / Iglaste / - Coniferae.

Kwiaty bez okwiatu. Liście w kształcie szpilek lub łusek ułożone zazwyczaj skrętolegle. W drewnie brak naczyń. Tu należą wszystkie nasze drzewa szpilkowe.

4/. Gniotowce - Gnetinae.

Kwiaty z okwiatem. W drewnie wtórnem posiadają właściwe naczynia / przejście do okrytozalążkowych /. Należy tu przęśl ostra - Ephedra distachya L., niski krzew awupienny, pokrojem przypominający skrzyp. Rośnie u nas w okolicy Zaleszczyk.

SZPILKOWE / IGLASTE / - CONIFERAEL.

Charakterystyka i podział szpilkowych.

Do tej klasy należą drzewa i krzewy o liściach w kształcie szpilek lub łusek / u cyprysowatych /. Szpilki ułożone są skrętolegle lub okołkowo, pojedynczo na pędach wydłużonych, lub od dwóch do wielu na pędach skróconych. Irwają z macerami wyjątkami / moczewie / po kilka lat. Szpilki mając małą powierzchnię a gruby nabłonek, szparki zaś oddechowe zamknięte kroplami wosku, są odporne na działanie suszy. Kwiaty szpilkowych są wiatropylne, rozdzielnopłciowe, najczęściej jeanopienne, rzadziej awupienne. Kwiaty męskie w postaci bazi składających się z osi, na której znajdują się łuskowate pylniki na dolnej stronie łusek. Pylniki posiadają dwa lub więcej woreczków. Kwiaty żeńskie są podobne do męskich, tworzą kwiatostany zwane szyszkami, szyszkojugodami lub pestkowcami. Szyszki składają się z wielu owocolistków, ułożonych skrętolegle na jednej osi. Owocolistki bywają całkowicie lub w przetażnej części zużyte na budowę zalążka. Szyszkojugody powstają z kilku zalążków umieszczonych na skróconych owocolistkach, które mięsniejąc dają owocującą / szyszkojącą n.p. u jasionca /, lub pestkowiec, otoczony czernoną osnówką / u cisu /. Łuska szyszkowata wielu szpilkowych dzieli się na dwie

Ryc. 4. Przykładowa strona z żyrowickiego wydania „Botaniki Leśnej” Henryka Edera
Fig. 4. Exemplary page from Żyrowice edition of „Forest Botany” by Henryk Eder